

Моляко Валентин

*дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
<https://orcid.org/0000-0001-9109-2112>*

Третяк Тетяна

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-1860-1440>*

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ В СТРУКТУРІ РОЗУМОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Потенціал розглядається як можливість того, що може бути реалізованим чи розвиненим. Здійснюється аналіз потенціалу як здатності до творчості й прагнення до саморозвитку. Аналізується концепція творчого потенціалу, розроблена В.О. Моляко. При цьому стратегія є системною характеристикою особистості, складною й багатоплановою системою адаптаційних і перетворювальних функцій людини, основою її конструктивного потенціалу стосовно власної поведінки в нових умовах, при зміні обставин діяльності, за необхідності вирішення нових проблем. Стратегії функціонують у складній системі координат таких відносно автономних систем, як середовище, особистість, поведінка тощо. Стратегія творчої мисленнєвої діяльності виявляє творчі можливості конкретної особистості, оскільки своєю структурою охоплює творчу спрямованість особистості, творчу перцепцію при сприйманні та розпізнаванні нової інформації, нових проблемних ситуацій, проєктувальні дії, конструктивні можливості в розробці різноманітних побудов і технологій вирішення актуальних завдань, а також і самі реалізуючі дії, орієнтовані на матеріалізацію розроблених задумів. Розглядаються типи творчих стратегій, функціонування яких детермінує сам стиль творчої особистості, який свідчить про її потенціальні можливості стосовно різних сфер діяльності. У концепції творчої мисленнєвої діяльності, розробленій В.О. Моляко, вона розглядається як органічна складова розумового потенціалу суб'єкта, є основою його видозмінюючої конструктивної й проєктувальної діяльності в професійних і повсякденних вимірах, що виявляються на різних вікових рівнях. У питаннях розробки теорії творчої людини В.О. Моляко дотримується саме ідеї про творчу сутність людини як ядро її особистості, розуміючи під останньою індивіда, який може бути схарактеризований у його можливостях вирішувати досить складні актуальні проблеми. Обґрунтовуються критерії та рівні розвитку творчого мислення. Формулюються рівні новизни продукту творчої мисленнєвої діяльності: суб'єктивна новизна, об'єктивна новизна, оригінальність. Виокремлюються рівні системної організації творчого інструментарію особистості. Здійснюється розгляд творчого мислення в координатах системи КАРУС.

Ключові слова: творче мислення, розумовий потенціал, стратегія, конструювання, задача, побудова образу.

Moliako Valentin

*NAES of Ukraine Full Member, Doctor of Psychological Sciences, Professor
Head of the Psychology of Creativity Department,
H.S. Kostiuk Institute of psychology of NAES of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9109-2112>*

Tretiak Tetiana

*Candidate of Psychological Sciences, Senior Researcher,
Leading Researcher of the Psychology of Creativity Department,
H.S. Kostiuk Institute of psychology of NAES of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1860-1440>*

CREATIVE THINKING IN THE STRUCTURE OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF THE INDIVIDUAL

Abstract. Potential is understood as the possibility of something that can be realized or developed. The concept of potential is analyzed as the capacity for creativity and the drive for self-development. The concept of creative potential developed by V.O. Molyako is examined. Within this framework, strategy is considered a systemic characteristic of personality—a complex and multifaceted system of adaptive and transformative human functions that form the foundation of an individual's constructive potential in relation to their own behavior under new conditions, when the circumstances of activity change, and when new problems need to be solved.

Strategies operate within a complex system of coordinates composed of relatively autonomous subsystems such as environment, personality, behavior, and others. The strategy of creative mental activity reveals the creative capacities of a specific individual, as its structure encompasses creative orientation, creative perception in the process of receiving and recognizing new information and new problem situations, projective actions, and constructive abilities in developing diverse models and technologies for solving current problems, as well as implementation actions aimed at materializing developed concepts.

Different types of creative strategies are analyzed, whose functioning determines the style of a creative personality, which reflects the individual's potential capabilities in various domains of activity. In the concept of creative mental activity developed by V.O. Molyako, it is viewed as an integral component of an individual's intellectual potential, forming the basis of their transformative, constructive, and projective activity in both professional and everyday dimensions, manifesting at various stages of development.

In developing the theory of the creative person, V.O. Molyako adheres to the idea of the creative essence of the human being as the core of personality, understanding it as an individual characterized by the ability to solve complex and relevant problems. The criteria and levels of development of creative thinking are substantiated. The levels of novelty in the products of creative mental activity are formulated: subjective novelty, objective novelty, and originality. The levels of systemic organization of an individual's creative toolkit are distinguished. Finally, creative thinking is analyzed within the framework of the CARUS system.

Keywords: creative thinking, intellectual potential, strategy, construction, problem, image formation.

Постановка проблеми та аналіз досліджень.

Нині особливої актуальності набуває проблема реалізації й розвитку розумового потенціалу особистості, адже від здатності громадян сучасного суспільства залежить конкурентоздатність країни у світі. Дослідження розумового потенціалу людини, створення умов, сприятливих для реалізації й розвитку її творчої складової, забезпечить формування психологічної готовності особистості до ефективного вирішення актуальних проблем стосовно різних сфер творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, поняття «потенціал» використовується

в багатьох науках. Під цим терміном розуміється можливість того, що може бути реалізованим чи розвиненим.

Вивченню феномена творчої активності, яка забезпечує реалізацію творчого потенціалу, присвячені, зокрема, праці Г.С. Костюка [4], В.О. Моляко [6], І.С. Волощука [2]. У роботах С. Мадді [10] та І.П. Манохи [5] потенціал розглядається як здатність до творчості й прагнення до саморозвитку.

За твердженням І.П. Манохи, потенціал індивідуального буття людини відтворює генералізовані риси розгортання непересічної природи «Я»

людини впродовж її життя, постає як її здатність актуалізувати протягом свого життя інтенції та потенції власного існування, створюючи так індивідуально неповторний «простір» і «час» буттєвої активності [5].

За визначенням М.А. Садової, потенціал само-реалізації варто розуміти як динамічне інтегральне утворення, що визначає ресурсні можливості розвитку людини, її здатність оволодівати різними видами діяльності й продуктивно реалізовувати їх [7].

Згідно з концепцією творчого потенціалу, розробленою В.О. Моляко [6], загальна структура творчого потенціалу визначається такими основними складовими:

1) задатки, нахили, що виявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, наданні переваг чомусь перед чимось іншим, загальною динамічністю психічних процесів;

2) інтереси, їх спрямованість, частота й систематичність проявів, домінування пізнавальних інтересів;

3) допитливість, потяг до створення нового, нахили до пошуку й розв'язання проблем;

4) швидкість у засвоєнні нової інформації, створення асоціативних масивів;

5) нахили до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для наступних порівнянь, відбору;

6) прояви загального інтелекту – «схоплюваність» розуміння, швидкість оцінювання та вибору шляхів розв'язку, адекватність дій;

7) емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, надання переваг;

8) наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень;

9) творча спрямованість на пошуки аналогій, комбінування, реконструювання, нахили до зміни варіантів, економність у рішеннях, використанні часу, засобів тощо;

10) інтуїтивізм – здібність до прояву неусвідомлюваних швидких (часом – миттєвих) оцінок, прогнозів, рішень;

11) порівняно швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, прийомami, технікою праці, майстерністю виконання відповідних дій;

12) здібності до вироблення власних стратегій і тактик при розв'язанні різних проблем, завдань, пошуках виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій.

На переконання В.О. Моляко, при розробці подібного роду моделей творчий потенціал має

фігурувати насамперед у їх фундаментальних складових, а також і по всіх рівнях психічної архітектоники творчої особистості, адже творчий потенціал – це не суцільне автономне утворення, це складна підсистема, що тісно пов'язана з іншими структурними складовими психіки, зокрема з детермінуючими творчі процеси елементами.

При цьому звертається увага на один із центральних моментів, пов'язаних із сутністю й структурними характеристиками творчого потенціалу у вимірах цієї концепції, – стратегію варто розглядати як системну характеристику особистості, її творчого потенціалу. У повній узгодженості з тими даними, які отримані в значній кількості спеціальних досліджень, можна стверджувати, що стратегія діяльності є складною й багатоплановою системою як адаптаційних, так і перетворювальних функцій людини, основою її конструктивного потенціалу стосовно власної поведінки в нових умовах, при зміні обставин діяльності, за необхідності вирішення нових проблем. Отже, виникає цілий спектр питань, що детермінують необхідність спеціального теоретичного аналізу: зокрема стосовно проявів особистості в стратегіях, можливостей прогнозування характеру таких проявів тощо. Адже стратегії функціонують у складній системі координат таких відносно автономних систем, як середовище, особистість, поведінка тощо.

Стратегія творчої діяльності виявляє творчі можливості конкретної особистості, оскільки своєю структурою охоплює творчу спрямованість особистості, творчу перцепцію при сприйманні та розпізнаванні нової інформації, нових проблемних ситуацій, проєктувальні дії, конструктивні можливості в розробці різноманітних побудов і технологій вирішення актуальних завдань, а також і самі реалізуючі дії, орієнтовані на матеріалізацію розроблених задумів.

Саме стратегія охоплює всі етапи творчого процесу, усі цикли розуміння й розв'язування задачі. Отже, строго кажучи, про творчу особистість можна говорити лише в тому разі, якщо вона здатна при вирішенні наявної проблеми самостійно долати всі етапи творчого процесу. В іншому разі може йти мова про певні переважання творчого аналізу, творчого конструювання гіпотез, експериментування тощо, що ефективно проявляється в груповій діяльності, але аж ніяк не в індивідуальній діяльності. Ігнорування цього положення призводить до утворення ускладнень у функціонуванні системи освіти на різних її рів-

нях, при розподілі кадрів, формулюванні професійних вимог до них тощо.

Варто зазначити, що може мати місце домінування стратегій одного типу стосовно різних ситуацій в одного й того ж самого суб'єкта. До того ж нахил до реалізації стратегій одного типу свідчить не про ситуативне використання якоїсь із них, а про загальний нахил до її системної реалізації, функціонування певних стійких особистісних тенденцій (уміння, навички, здібності), що орієнтують на застосування саме цієї стратегії, а не якоїсь іншої. Відповідно до виокремлених п'яти типів стратегічного мислення конструкторів – аналогізування, комбінування, реконструювання, універсалізм, спонтанність, можна говорити про домінуючу творчу організацію особистості, що зумовлює стабільне використання стратегій одного типу. Таким чином, певною мірою можна стверджувати про існування творчих типів: «аналогістів», «комбінаторів», «реконструкторів», «універсалів», «спонтаністів», що, у свою чергу, детермінує сам індивідуальний стиль творчої особистості, який свідчить про її потенційні можливості стосовно різних сфер творчості. Результати досліджень ієрархії реалізації стратегій, від простих аналогій до складних реконструювальних дій, свідчать про рівні творчого потенціалу особистості (Н.А. Ваганова [1], Ю.А. Гулько [3], Т.М. Третьяк [8], С.В. Шаванов [9] та ін.). Отже, стратегіальні виміри творчості зумовлюють перспективність дослідження проблеми творчого потенціалу.

Мета статті – визначити роль творчого мислення в структурі розумового потенціалу особистості.

Виклад основного матеріалу. В концепції творчої мисленнєвої діяльності, розробленій В.О. Моляко, вона розглядається як органічна складова розумового потенціалу суб'єкта, є основою його видозмінювальної, конструктивної, проєктувальної діяльності в професійних і повсякденних вимірах, що виявляється на різних вікових рівнях, починаючи з найперших годин життя немовляти.

Творчість адаптації до умов життя, творчість гри, творчість навчання, творчість пізнання. І тут для нас головним є те, що все це є справжня творчість, творчість кожної конкретної дитини, оскільки вона все це робить уперше, не маючи ніякого досвіду, ніяких уявлень, умінь, навичок. Потім процес творчого пристосування до навколишнього середовища переходить у більш складні форми, доповнюється осмисленими

діями, поєднанням цих дій у певні комбінації, із власного досвіду диференціюються й інтегруються певні знання у формі образів, масштаб яких визначається знову ж таки оточенням, взаємодією з дорослими. Нова стадія входження дитини в навколишній світ починається з її «підключення» до процесу пізнання.

Сфера пізнавальної діяльності дитини збагачується спонтанним і цілеспрямованим комунікативним компонентом, коли вона починає спілкуватися з іншими. Діапазон творчості розширюється, як мінімум, на порядок, коли вона прилучається до гри, а тим більше на початкових етапах навчання.

Ці положення є важливими у зв'язку з тим, що в перші місяці й роки життя фактично формується каркас особистості, починають проявлятися її нахили, здібності, навіть стратегічні, а не лише ситуативні чи тактичні, фрагменти майбутньої сталої поведінки. У питаннях розробки теорії творчої людини В.О. Моляко дотримується саме ідеї про творчу сутність людини як ядро її особистості або, урахувуючи різні трактування поняття «особистість», ядро її надособистості, розуміючи під останньою індивіда, який може бути схарактеризований у його можливостях конструктивно вирішувати не тільки порівняно прості, а й досить складні проблеми, що виникають у професійному й повсякденному житті.

При розгляді процесу вирішення творчої задачі в руслі концепції В.О. Моляко реалізуються такі поняття, як стратегія й тактика, оскільки ними можна схарактеризувати й процес творчої мисленнєвої діяльності, й особистість творця.

Стратегією варто вважати насамперед систему актуалізації, планування, реалізації задуму; вона в системі координат творчості в кожному окремому випадку буде унікальною, хоча водночас може належати до певної категорії різновидів стратегій, наприклад, до стратегій аналогізування чи стратегій комбінування. Стратегія характеризує водночас конкретні можливості й нахили особистості до певного роду дій і конкретні особливості кожної задачі, проблеми, яку за цією стратегією намагається суб'єкт розв'язати.

Нині в психолого-педагогічній літературі є досить багато варіантів реалізації поняття стратегії в описі творчої мисленнєвої діяльності, однак варто наголосити, що в основному йдеться про їх спорідненість із поняттями: спосіб, метод, прийом тощо. Тоді як стратегія має визначати її унікальність, оскільки у творчій мисленнєвій діяльності неможливо без будь-яких змін

використати одну й ту ж саму стратегію: хоча б незначна модифікація повинна мати місце, адже якщо вирішуються дійсно однотипні задачі, тоді справді можна говорити про методи, способи їх розв'язання.

Варто зазначити, що тактики реалізуються при виконанні менш масштабних дій, порівняно з тими, що потребують використання стратегій.

За реальних умов стратегія як система, що включає потік цілеспрямованої свідомості у вигляді різноманітних образів, понять, вербальних конструкцій, сприяє досягненню розуміння, побудові задуму, оскільки в усякому разі стратегія забезпечує таку організацію процесу, такий спектр знань, умінь розумової діяльності, що дає змогу досягти адекватних проміжних і кінцевих результатів. Отже, стратегія є організатором і регулятором творчого мисленнєвого процесу.

Однак про такий уже більш усталений варіант прояву стратегіального мислення можна говорити, коли йдеться про певний рівень професійних чи навчальних здобутків, коли стратегії вже стали притаманними конкретному суб'єкту, входять до складу його індивідуального стилю творчої мисленнєвої діяльності. Коли мова йде про більш ранні етапи розумового розвитку, варто говорити про стратегічні тенденції, про зародження стратегіального творчого мислення. Це стосується дошкільників, школярів, непрофесіоналів, усіх тих, хто не володіє сталим стратегіальним мисленням.

Необхідною передумовою більш адекватного аналізу творчих мисленнєвих процесів, а також можливостей подальшого навчання саме реалізації творчого інструментарію є врахування вікових та індивідуальних особливостей. Як уже зазначалося вище, надзвичайно цікавим і важливим є питання раннього прояву творчих здібностей, характеру й форм такого прояву, подальшої трансформації цих здібностей у більш старшому віці. Відомо, що в ранньому, дошкільному віці помітними бувають прояви здібностей творчого характеру лише стосовно певних видів діяльності – математичної, музичної творчості, словотворчості, найпростіших конструкторських здібностей.

При цьому дитина здійснює творчу мисленнєву діяльність, майже на кожному кроці робить для себе суб'єктивні відкриття, оскільки вперше досліджує навколишній світ, пізнає навколишні об'єкти, людей, хоча стосовно деяких вищезазначених різновидів творчої діяльності вже дошкільник здатний здійснювати свого роду відкриття не лише суб'єктивного характеру, а досягати також

рівня об'єктивної новизни, адже, наприклад, деякі дитячі вірші, малюнки можуть іноді оцінюватися фахівцями як цілком «дорослі». Особливо помітним це стає, коли йдеться про прояви обдарованості чи таланту.

Рівень розвитку творчого мислення може бути визначений за рівнем задач, доступних для вирішення цієї людиною.

1. Робота над виконанням завдання полягає тільки в матеріалізації задуму, сконструйованого іншими виконавцями.

2. Здійснюється самостійна побудова задуму розв'язування задачі та його матеріалізація.

3. Виконується самостійне формулювання умови задачі, конструювання задуму її вирішення тощо.

4. Реалізується самостійна постановка проблеми, формулюється умова задачі, вибудовується задум шуканого розв'язку тощо.

Отже, вектор розвитку творчого мислення людини спрямований від матеріалізації задуму, сконструйованого іншими людьми, до самостійного знаходження суперечності й самостійної постановки проблеми.

Суттєвим критерієм готовності до вирішення творчих задач є також новизна продукту мисленнєвої діяльності. Рівні новизни:

1. Суб'єктивна новизна (відкриття учнем для себе самого в процесі творчої взаємодії з навколишньою реальністю вже відомих закономірностей її будови та функціонування).

2. Об'єктивна новизна (наукова новизна учнівських робіт по лінії Малої академії наук, інших творчих об'єднань школярів, у т. ч. на рівні авторських свідоцтв).

3. Оригінальність (специфічне відображення особистості в продукті її діяльності).

Отже, вектор розвитку творчого мислення людини спрямований від суб'єктивної новизни продукту її діяльності до об'єктивної.

Досконалість творчого інструментарію людини (системи прийомів, тактик, методів, стратегій), за допомогою якого здійснюється творчий пошук, виявляється чи не найважливішою передумовою ефективності творчої мисленнєвої діяльності. Можна виокремити рівні системної організації творчого інструментарію особистості:

1. Людина використовує певні прийоми та способи творчого пошуку з метою оволодіння ними як інструментами вирішення задач.

2. Людина володіє засобами творчого пошуку, необхідними для реалізації творчих задачних ситуацій.

3. На різних етапах розв'язування творчої задачі: розуміння умови, конструювання задуму розв'язку та його матеріалізації фіксуються прояви стратегій аналізування, комбінування, реконструювання.

Отже, вектор розвитку творчого мислення особистості орієнтований від ситуативного використання певних засобів творчого конструювання до системної організації мисленнєвої діяльності.

Якщо розглядати творче мислення в координатах системи КАРУС, розробленої В.О. Моляко, воно передбачає вирішення різного роду конструктивних завдань, пов'язаних із трансформацією інформації, прогностично необхідної для їх розв'язування відповідно до умов задачі задля конструювання заданої структури з певними функціями.

Оскільки творче мислення має конструктивний характер, його функціонування спрямовано на дослідження проблемної ситуації, яка потребує розв'язання; на структурно-функціональний аналіз актуальної інформаційної структури, усіх її компонентів у їх взаємодії задля реалізації трансформувальних дій відповідно до наявних зовнішніх і внутрішніх умов.

Початкові умови задачі, різноманітні впливи на людину навколишньої реальності: інформаційні, забороняючі, обмежувальні, часові – становлять основу зовнішніх умов. До внутрішніх умов належить інформаційний потенціал того, хто розв'язує задачу, його знання, навички, уміння, ступінь їх організації, розвитку операційної та мотиваційної складових творчого мислення. У підсумку внутрішні умови визначаються рівнем психологічної готовності особистості до розв'язування творчих задач.

Вирішення творчих задач залежно від міри новизни для того, хто розв'язує завдання, може реалізовуватися як переструктурування цієї інформації на основі структурно-функціонального аналізу складових задачної ситуації; доконструювання до наявної інформаційної структури шуканої інформаційної компоненти, сконструйованої відповідно до заданих умов; кардинальна перебудова вихідної конструкції чи побудова цілком нової на основі досконалого структурно-функціонального аналізу актуальної інформації, вимог завдання, проміжних гіпотетичних розв'язків задля знаходження оптимального варіанта.

Нерідко вирішення творчої задачі бере свій початок зі знаходження певної суперечності: щось чомусь не відповідає в актуаль-

ній об'єктивній чи суб'єктивній реальності. Помітити суперечність здатен лише той, хто має відповідну готовність, достатній для цього інформаційний потенціал: обізнаність щодо тієї сфери, у якій існує суперечність. Генераторами нових ідей стосовно тієї чи іншої сфери творчості: наукової, художньої, технічної, педагогічної, соціальної тощо – якраз і стають ті геніальні люди, що готові знаходити суперечності в навколишньому світі.

Найважливішим етапом процесу розв'язування творчої задачі є формулювання її умови, адже зміст умови визначається суб'єктивними характеристиками того, хто вирішує завдання: залежно від своїх знань, умінь, здібностей кожен по-своєму інтерпретує стартову інформацію, по-своєму формулює умови задачі.

Коли людина отримує вже сформульовану умову завдання, вона приступає до вивчення, щоб зрозуміти її. Розуміння умови знову ж таки передбачає співвіднесення цієї інформації з напрацьованим суб'єктивним досвідом, який, строго кажучи, є унікальним стосовно кожного. Цим пояснюються грандіозні градієнти відмінностей у формулюваннях шуканої умови задачі різними людьми, виходячи з однієї й тієї ж початкової її умови.

Конструювання задуму розв'язку творчої задачі відбувається, як правило, за принципами аналізування, комбінування, реконструювання, тобто за тими принципами, за якими створюється нове в природі. Так, наприклад, можна помітити значні аналогії у формі листя певних дерев. Уважно спостерігаючи, помічаємо наявність не лише близьких аналогів щодо форми листочків, а й віддалені, як-от у клена й акації. Якщо долучаємо до аналізу ще й голочки ялини, то доходимо розуміння, що маємо справу скоріше з антиподами, ніж з аналогами. У природі нове створюється також за принципом комбінування: в процесі біологічного конструювання нові об'єкти постійно змінюють свої функції, адже їх структура набуває нових змін.

Етап формування задуму вирішення творчої задачі характеризується насамперед актуалізацією прогностично необхідної інформації з попереднього досвіду людини: з актуалізованих образів виокремлюються такі, що найбільшою мірою відповідають вимогам задачі.

У процесі подальшої роботи знайдені образи зазнають трансформації для посилення відповідності їх характеристик існуючим вимогам. Ці перетворення можуть здійснюватися знову ж

таки за рахунок реалізації комбінаторних дій, аналогізування й реконструювання.

Сконструйований задум підлягає перевірці за допомогою короткочасного мисленнєвого експерименту щодо його зіставлення з умовою задачі. Ясно, що етапи процесу розв'язування творчої задачі виокремлюються умовно, оскільки в реальності вони можуть поєднуватися, здійснюватися одночасно, тому що мисленнєвий процес є дуже складним і багатоплановим.

У результаті конструювання задуму утворюються інформаційні структури, яким властиві різні ступені системної організації, адже щодо їх елементів реалізовувалися різного рівня конструктивні перетворення. При цьому актуалізована інформація, долаючи своєрідний фільтр – шукані умови задачі, зазнає трансформувального впливу творчого інструментарію того, хто вирішує задачу, основу якого становить здатність реалізувати комбінаторні дії, аналогізування й рекон-

струювання з метою побудови оптимального варіанта шуканої конструкції.

Висновки. Психологічну суть творчого мислення становить побудова нового образу, який виявляється певною конструкцією, що вибудовується відповідно до умов наявної задачі й особистісних орієнтирів того, хто її вирішує. При цьому трансформація образу здійснюється за такою схемою: «праобраз» – «прообраз» – «образ-орієнтир» – «провідний образ» – «образ-передпроект» – «образ-проект» – «образ-рішення».

Таким чином, у процесі доопрацювання на кожному з етапів стартового варіанта образу він щоразу набуває рис оптимальності за рахунок забезпечення відповідності його характеристик вимогам задачі й наближення до рівня структурно-функціонального конструювання, яке забезпечує максимальне врахування й реалізацію всього спектру необхідних структурних і функціональних властивостей.

Список використаних джерел

1. Ваганова Н.А. Розуміння старшими дошкільниками нової інформації у вербальній і візуальній формі : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2006. 172 с.
2. Волощук І.С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. Київ : Педагогічна думка, 1998. 160 с.
3. Гулько Ю.А. Стратегії розуміння учнями творчих задач в ускладнених умовах : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2006. 238 с.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, 1989.
5. Маноха І.П. Психологія потенціалу індивідуального буття людини: онтологічно орієнтований підхід : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2003. 48 с.
6. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*, 2005. № 6. С. 2–10.
7. Садова М.А. Психологічні складові потенціалу самореалізації особистості. *Вісник Одеського нац. університету. Серія «Психологія»*. 2010. Т. 15. Вип. 9. С. 102–109.
8. Третяк Т.М. Формування стратегії комбінування як засіб розвитку творчого технічного мислення учнів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 1985. 152 с.
9. Шаванов С.В. Психологічні особливості формування стратегії реконструювання в старшокласників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 1989. 134 с.
10. Maddi S.R. Hardiness: An Operationalization of Existential Courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Вип. 44(3). Р. 279–298.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025